
Poslední interview Manfreda Wörnera

Jacques Rupnik

Náš pařížský spolupracovník Jacques Rupnik, člen redakčního kruhu tohoto časopisu, nám poskytl svůj rozhovor s Manfredem Wörnerem pořázený krátce před jeho náhlým úmrtím (13. 8. 1994). Je to poslední interview nezapomenutelného generálního tajemníka NATO, který v této funkci působil plných šest let (od července 1988) a zasloužil se zejména o úspěšné zahájení transformace Severoatlantické aliance v bezpečnostní strukturu celoevropského charakteru. Dohodnutý název interview je příznačný pro Wörnerovo myšlení a směřování: Nová tvář NATO.

Jacques Rupnik: Po skončení studené války se zdá, že starý kontinent prochází rozsáhlou přeměnou. Jak by se v návaznosti na převratné změny v Rusku, na Balkáně či ve střední Evropě měla změnit role NATO?

Manfred Wörner: Převratné změny, o nichž jste se zmínil, nás nutí k úplnému přehodnocení role Severoatlantické aliance. Zachováno zůstane její klasické poslání, jímž je zajištění obrany jejích členů v případě agrese. Vedle toho jsou však dva další zásadní cíle: 1) vytvořit nový bezpečnostní řád, 2) hledat cesty, jak do něho zapojit Rusko a země střední a východní Evropy. Tento dvojitý cíl předpokládá, že NATO již nebude jenom nástrojem odstrašování, nýbrž i stabilizujícím prvkem pro celou Evropu a zejména pak pro její východní část. Předpokládá zároveň i to, že se naše organizace připojí k řešení krizí, a to formou účasti na operacích k udržení či k opětovnému nastolení míru.

J. R.: Jakým nejzávažnějším rizikům je podle vašeho názoru v současné situaci vystavena bezpečnost Evropy a jaké byste stanovil pořadí těchto rizik?

M. W.: Především je nutné se zmínit o nestabilitě našeho nového partnera – Ruska. Nezastírejme si, že budoucnost tohoto státu a jeho periferií je spojena s řadou nejistot. Doba žádá, abychom rozvíjeli spolupráci mezi NATO a Moskvou s cílem posílit naše vazby a podpořit nastolení demokracie v zemi, která by se mohla plně podílet na evropské integraci.

Druhý typ rizik je spojen – jak to vidíme v bývalé Jugoslávii – s etnickými konflikty, které vedou až k rozkladu států pod náporom útoků a úderů přemrštěného nacionalizmu.

Na třetím místě vidíme rizika spojená s přechodem zemí střední a východní Evropy k tržnímu hospodářství a k demokracii. Musíme učinit vše, co je v našich silách, aby tyto změny posílily vnitřní i vnější stabilitu zmiňovaných zemí. V zájmu dosažení takto stanoveného cíle může NATO uplatňovat dvě metody: partnerství a rozšíření. Já osobně jsem přesvědčen o tom, že se Severoatlantická aliance v následujících letech rozšíří.

Na čtvrtém místě bych uvedl vážná ohniska krizí na Blízkém východě a ve Středomoří. Dodávám, že NATO může přispět k jejich předcházení.

A v neposlední řadě bych uvedl, že musíme čelit i takové výzvě, jakou je proliferace zbraní hromadného ničení.

J. R.: Stabilizaci Ruska jste uvedl jako hlavní prioritu Severoatlantické aliance pro nejbližší období. Na to však jsou různé názory. Prezident Clinton použil pojmu „zralé partnerství“ (mature partnership) mezi Západem a Ruskem. Naproti tomu Zbigniew Brzezinski v nedávném článku ve Foreign Affairs v čísle z března–dubna 1994 (český překlad byl uveřejněn v časopise Mezinárodní vztahy, 2/1994, s. 5–13 – pozn. red.) použil, s odvoláním na

spíše chmurné analýzy, výrazu „nezralé, předčasné partnerství“ (premature partnership). Je možné při současných sociálněekonomických podmínkách Ruska očekávat partnerství? Není již pozdě na to, abychom se pokoušeli ovlivnit běh událostí?

M. W.: Nemyslím si to. Sdílím některé myšlenky pana Brzezinského, zejména pak tu, že není třeba „vkládat všechna vejce do jednoho koše“. Dopustili bychom se chyby, kdybychom se zaměřovali jenom na partnerství s Ruskem a zanedbávali přitom sousední země (Polsko, Maďarsko atd.). Náš přístup musí být nepochybně vyvážený.

Ať se však stane cokoli, Rusko zůstává a také zůstane největší evropskou mocností. Naším zájmem je proto „nastolit“ co možná nejužší vztahy s Moskvou, samozřejmě že ne za každou cenu. Rusko bude předně muset přistoupit na zodpovědné chování při řešení krizí. Důležitou zkoušku v tomto směru představuje bývalá Jugoslávie. Až doposud hrála Moskva v této záležitosti pozitivní roli. A já doufám, že se nevrátí ke starým aliancím (např. rusko-srbská) a že si udrží současný kurz.

Celkově jsem stoupencem politiky směřující ke dvěma hlavním cílům. Na jedné straně se jedná o rozvoj strategických vztahů, a to nejen mezi Spojenými státy a Ruskem, nýbrž i mezi Severoatlantickou aliancí a Ruskem. Na druhé straně pak – jak už jsem řekl – je třeba rozšířit NATO a prohloubit naše vztahy se zeměmi střední a východní Evropy. Jsem přesvědčen o tom, že se jedno neobejde bez druhého. Kam bychom došli, kdybychom se pokoušeli vyloučit nebo izolovat Rusko? Je to budoucnost, jakou bychom přáli Evropě? S Ruskem musíme jednat jako rovný s rovným, jako s velkou mocností, nikoli jako s partnerem-juniorem. Je tu samozřejmě jeden důležitý bod – součástí partnerství jsou i zodpovědnosti, které na sebe Moskva bude muset vzít.

J. R.: Obava z izolace Ruska byla letos v lednu využita jako důvod pro odmítnutí rozšířit NATO o země střední a východní Evropy. Nemají tedy pravdu polský prezident Lech Wałęsa a další političtí činitelé, když tvrdí, že jsme mu tím vlastně udělili právo kontroly či dokonce právo veta nad politikou Severoatlantické aliance?

M. W.: Absolutně ne. Opakuji: cílem NATO je rozšíření. Nepřipadá v úvahu, aby v této oblasti bylo komukoli přiděleno právo dohledu nebo dokonce právo veta. Tvrzení, že by rozšíření NATO vedlo k izolaci Ruska, je neudržitelné. Rusové se s perspektivou rozšíření NATO musejí smířit a musejí pochopit, že vlastně odpovídá i jejich zájmům, neboť vše, co posiluje stabilitu starého kontinentu, je dobré pro všechny. Jsem přesvědčen o tom, že Moskva přistoupí na naše hledisko, když jí ukážeme dobrou vůli. A to je důvod, proč je dobré mít s touto zemí výjimečné vztahy. Klíč k úspěšnosti takovéto politiky spočívá ve vyrovnaném přístupu.

J. R.: Spojení těchto dvou cílů nebude však snadnou záležitostí. Statut, o němž jste se právě zmínil, si Rusové vykládají po svém. Myslí si, že jim dává právo dozoru v oblasti, kterou nazývají „blízké zahraničí“. Lze tvrdit, tak jak to dělají mnozí na Západě, že by taková výsada mohla zaručovat stabilitu daného evropského regionu? Anebo je to naopak zdroj možných nových konfliktů?

M. W.: V tomto případě, kdy jde o rozvoj partnerství, je riziko nižšího řádu než politika, která takové riziko nepochybně obsahuje. Ale zisky, které by tato strategie mohla přinést, jsou větší než podstupovaná rizika. Je však podmínkou, abychom s partnerem jednali upřímně, což se doposud ne vždy stávalo. A právě to byla jedna z nejvážnějších chyb, kterých se Západ dopouštěl v posledních letech. V tomto konkrétním případě upřímnost spočívá v tom, že Rusku dáme na vědomí, že nebudeme zasahovat do vnitřních záležitostí Společenství nezávislých států. Když například Gruzie dospěla k závěru, že se znovu připojí k SNS, vůbec jsme neprotestovali. Nedomnívali jsme se totiž, že by toto připojení bylo namířené proti nám. Na druhé straně zase Moskva bude jednoho dne muset přijmout např. suverénní rozhodnutí Polska, že vstoupí do NATO.

J. R.: Partnerství pro mír může být vykládáno různými způsoby. Považujete je vy osobně za předpokoj NATO? Anebo je spíše symbolem vzniku orgánu kolektivní bezpečnosti, který je jako většina organizací tohoto typu ohrožen tím, že bude působit v prázdném prostoru?

M.W.: Partnerství pro mír představuje nespornou výhodu, kterou je pružnost. Je to nástroj, který bude přizpůsoben potřebám a požadavkům všech signatářských zemí. Pro jedny bude fungovat jako vyrovnávací komora před jejich vstupem do NATO, jiní jej zase budou používat jako prostředek k prohloubení spolupráce mezi jejich zemí a Severoatlantickou aliancí, a to až na úroveň, kterou si stanoví sám partner. Je to něco, co bych nazval self differentiation. Tato samodiferenciace bude probíhat v intervalech více či méně dlouhých: jeden, dva nebo tři roky.

J. R.: Země střední Evropy však nemají pocit, že by čas pracoval pro ně. Velmi je znepokojuje balkánská válka, stejně jako nestabilita, jež panuje na periferii bývalého Sovětského svazu. Nastolení programu Partnerství pro mír nemůže jejich obavy zmírnit. Jakým konkrétním způsobem by je Severoatlantická aliance mohla uklidnit? Domníváte se, že by opatřením schopným zmírnit jejich pocit nedostatečné bezpečnosti mohlo být jejich přidružení k Západoevropské unii?

M. W.: Přidružení těchto zemí k ZEU je jistě krok dobrým směrem, i když toto opatření nenahrazuje bezpečnostní záruky. Ale vraťme se raději k jádru vaší otázky. Pocit naléhavé potřeby, typický pro politiky střední a východní Evropy, dobře chápu. Nicméně je třeba jim namítnout, že v současné době nejsou jejich země vystaveny žádné vážnější hrozbě, a to ze tří důvodů. Za prvé, nastolení partnerství s Ruskem výrazně zvyšuje bezpečnost celého starého kontinentu. Za druhé, významnou pozici vytváří sblížení mezi Severoatlantickou aliancí a bývalými satelity SSSR vedené cestou Partnerství pro mír. A konečně sama existence NATO na minimum snižuje rizika války nebo agrese v této části světa.

Otázka bezpečnosti musí být pojímána z globálního hlediska; bezpečnost zemí střední Evropy je neoddelitelná od bezpečnosti členů NATO. Nikdo dnes nemůže předvídat, jaká by byla reakce NATO v případě agrese proti některému z našich středoevropských partnerů. Já osobně jsem však přesvědčen o tom, že by NATO nezůstalo pasivní. A tuto nejistotu, obsahující i odstrašovací náboj, musí brát v úvahu každý případný agresor.

J. R.: Četné země z někdejší sovětské sféry vlivu nahlížely na chování Západu ve válce v bývalé Jugoslávii jako na test jeho schopností řešit bezpečnostní problémy postkomunistické Evropy. Jaká poučení vyvozujete z této krize?

M. W.: Dovolte mi předeslat, že specifika jugoslávského rámce činí každé srovnání s jinými zeměmi Evropy velice nesnadným. Pokud by se jednalo o test, pak bych měl – i když nerad – říci, že mezinárodní společenství zklamalo. I NATO reagovalo s velkým zpožděním. Ale když se nakonec odhodlalo k akcím, pak dosáhlo významných úspěchů. Skutečný mezník – a za něj jsem vděčný Francii – se odvíjí až od lednového summitu v Bruselu,² na němž Paříž dokázala jednat v součinnosti s Washingtonem. Díky vytvoření této osy jsme dosáhli konsenzu, který nakonec vyústil v ultimátum srbským ozbrojeným silám, jež obklíčily Sarajevo.

J. R.: Proč se za takové situace nejednalo dříve?

M. W.: Jednoduše proto, že tato osa neexistovala. Já osobně jsem svůj názor na tuto záležitost nezměnil; čím rychleji jednáte, tím účinnější je vaše akce. Na počátku jugoslávského konfliktu se vyskytly dvě či tři příležitosti k tomu, abychom v zájmu zastavení agrese v omezeném rozsahu použili ozbrojených sil. A důsledky ultimáta sarajevským Srbům mne v tomto přesvědčení jenom utvrdily.

Postup naší organizace má především politický rozměr a směřuje zvláště k předcházení konfliktů. Ale když už vypukne krize, pak musí být „politika“ doprovázena odhodláním použít ozbrojených sil, byť by to mělo být i v omezeném rozsahu. Donucování neřeší ani zdaleka vše. Nejprve je potřeba využívat politických, diplomatických a ekonomických prostředků. Samozřejmě, že bez patřičného odhodlání jít až do konce nelze agresora, který ostatně mluví jenom jazykem tanků a dělostřelectva, přivést k rozumu.

J. R.: Zmínil jste se o nesnázích, které musel Západ překonat při hledání společného stanoviska v průběhu bosenské krize. Značné rozdíly se přitom projeví nejen mezi Západoevropany, nýbrž i mezi starým kontinentem a Spojenými státy. Jak tedy hodnotíte dopad jugoslávského konfliktu na NATO?

M. W.: Je to zcela jasné. Soudržnost Severoatlantické aliance byla v této krizi nejprve nahlodána. Ale – jak už jsem jednou řekl – její členové nakonec dokázali dosáhnout konsenzu a díky tomu jsme v bosenské metropoli dosáhli dnes již známých výsledků. NATO tak svou jednotu upevnilo. Pro budoucnost bych chtěl věřit, že budeme reagovat rychleji a s větší odhodlaností. Navíc mi dovoluňte připomenout, že v bývalé Jugoslávii postup Severoatlantické aliance závisí především na stanoviscích Spojených národů, tedy na vůli všech členských států OSN. Stručně bych to vyjádřil slovy, že OSN rozhoduje a NATO ji podporuje.

J. R.: Evropané, zvláště pak Francouzi, uspěli v tom, že do řešení jugoslávské krize zapojili Američany. Potom Washington Evropany poněkud zastínil při jednáních. Navíc Spojené státy připustily, aby se na Balkán vrátila ruská diplomacie. Nestalo se to nakonec paradoxním výsledkem odhodlání jednat v Sarajevu?

M. W.: Zapojení Ruska v bývalé Jugoslávii bylo nevyhnutelné a dokonce i žádoucí. A pokud jde o Američany, upřímně si přiznejme, že byli připraveni jednat rychleji a odhodlaněji než Evropané. Problém týkající se Washingtonu je dnes úplně jiný a může být vyjádřen následujícím způsobem. Dodrželi by Američané svůj závazek, že by po podepsání mírové smlouvy tam vyslali ozbrojené síly?

J. R.: Nebylo jednou z hlavních obav NATO to, že by se jugoslávský konflikt mohl přenést i do Kosova a do Makedonie anebo dokonce i do Řecka a Turecka, tedy do členských států NATO?

M. W.: Riziko rozšíření konfliktu bylo a zůstává jednou z největších obav NATO. Naše členské státy musejí vynaložit absolutně všechny síly k tomu, aby stabilizovaly situaci v Kosovu a v Makedonské republice. Je třeba, aby si případný agresor byl vědom, že by rozšíření konfliktu nevyhnutelně vedlo k rozhodnému zásahu mezinárodního společenství.

J. R.: Analýza důsledků balkánského konfliktu a zejména pak postojů a chování Řecka³ může vést ke dvěma zcela protichůdným stanoviskům k otázce možného rozšíření NATO. První verze zní: integrace zemí střední a východní Evropy by mohla zaručit jejich bezpečnost a zároveň s tím i neutralizovat konflikty v jejich těsném sousedství. Podle druhé verze by se Severoatlantická aliance přijetím zemí, které nemají vyjasněny problémy svých vzájemných hranic, vystavila riziku, že nakonec bude paralyzovat své vlastní fungování. Jaký je váš osobní názor na tuto otázku?

M. W.: Pokud jde o rozšíření NATO, moje pozice je zcela jasná; vstup do Severoatlantické aliance bude povolen pouze těm zemím, které mají vyřešeny problémy svých hranic. V úvahu budou brána i další kritéria: dodržování demokracie, jistý stupeň vnitřní stability a stejně tak i jistý stupeň zkušeností ze spolupráce s NATO.

J. R.: Udržení výsadních transatlantických vazeb představuje druhou výzvu pro budoucnost NATO. Američané se po skončení studené války rozhodli – z důvodů ekonomických i strategických – omezit svou přítomnost na starém kontinentu. Není to pro NATO výzva, aby o to rychleji budovalo svůj „evropský pilíř“?

M. W.: Jsem o tom přesvědčen. Závisí na tom nejen posílení Severoatlantické aliance, ale dokonce její přežití. Je velké riziko, že pokud neposílíme evropský pilíř, pak se můžeme dočkat rozkladu naší organizace. Trvám zejména na následujícím: bezpečnost starého kontinentu je především záležitostí Evropanů. Je třeba, aby to Evropané pochopili! Z toho hlediska se povzbuzením stal bruselský summit NATO konaný v lednu letošního roku. Západoevropanům dal zelenou pro upevňování jejich obranné identity v rámci Severoatlantické aliance. A dokonce se jim při tom dostane pomoci.

Ostatně nezakrývám své zklamání nad tím, jak pomalu západní Evropa postupuje ve věci společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Kde je slibovaná jednotka? Kde je vůle? Mnozí političtí činitelé si přejí, aby Evropa svou svébytnost, svou politickou identitu a svá stanoviska v oblasti bezpečnosti potvrdila v rámci Severoatlantické aliance. Já tato úsilí podporuji, zároveň však vidím, že v současnosti stále ještě nejsme schopni toho, abychom krizi odehrávající se na naší vlastní pevnině vyřešili bez pomoci Bílého domu...

J. R.: Nenastala už doba, aby Francie znovu zaujala plnohodnotné členství v Severoatlantické alianci?

M. W.: Budme realisty. Francie neobnoví své členství v orgánech vojenské integrace. Přitom si všímám, že se k nim pomalu přibližuje. Vždyť se přece aktivně zúčastnila všech akcí NATO v bývalé Jugoslávii. A to je výrazný pokrok. Nakolik jsem odjakživa frankofil, sleduji stanovisko Francie k NATO s mimořádným zájmem. Myslím, že až do prezidentských voleb můžeme očekávat nikoli politiku malých kroků, nýbrž politiku jdoucí dobrým směrem.

¹ ZEU oficiálně nabídla dne 9. května v Lucemburku statut přidružených členů celkem devíti zemím střední a východní Evropy. Jedná se o: Maďarsko, Polsko, Českou republiku, Slovensko, Bulharsko, Rumunsko, Litvu, Lotyšsko a Estonsko. Tyto země se mohou zúčastňovat jednoho ze dvou každotýdenních zasedání ZEU v Bruselu. Dále se mohou podílet na akcích EU určených k udržení míru.

² Bruselský summit proběhl ve dnech 10.–11. ledna 1994 za přítomnosti vedoucích představitelů šestnácti členských zemí Severoatlantické aliance. Při této příležitosti NATO potvrdilo své odhodlání „uskutečnit letecké údery v případě, že dojde k obklíčení Sarajeva, bezpečnostních zón a ostatních ohrožených oblastí v Bosně a Hercegovině“. Na základě návrhů Francie a Velké Británie byla přijata i zvláštní opatření pro uvolnění blokády Srebrenice a Tuzly. Původně se toto zasedání mělo zabývat pouze otázkou Partnerství pro mír, avšak týden před jeho zasedáním rozeslal francouzský ministr zahraničí Alain Juppé svým partnerům dopis, v němž je vyzval, aby během summitu byla projednávána i situace v Bosně a Hercegovině.

³ Řecko od samého počátku konfliktu v bývalé Jugoslávii uplatňovalo prosrbský postoj a orientaci na etnický nacionalismus. Atény dlouho blokovaly mezinárodní uznání „bývalé jugoslávské republiky Makedonie“, kterou Francie uznala již 16. 12. 1993. Dne 16. února 1994 Řecko přistoupilo k obchodní blokádě Skopje s cílem přinutit jej k ústupkům v otázce pojmenování nového státu a volby jeho státní vlajky. Navíc Atény výrazně přitvrdily své stanovisko v otázce osudu řecké menšiny v Albánii.